

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ
Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς
Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΗΘΟΣ *

Μακαριώτατε, Κύριοι Ὑπουργοί, Κύριε Πρύταμι, Κυρίαι καὶ Κύριοι.

Αἱ ἔνδοξοι ἐπέτειοι ἀποτελοῦν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν σταθμούς, καθ' οὓς δὲν διακόπτεται ἀπλῶς ἡ ὁμοιόμορφος ροὴ τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἐπανερχονται εἰς τὴν ὁμαδικὴν μνήμην ἔργα γενναῖα, ἡ ἀνάμνησις τῶν ὁποίων βοηθεῖ τὰ ἔθνη, νὰ ἀνανεώσουν τὴν αὐτοσυνείδησίν των.

Καὶ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς καὶ θὰ ἀποτελῇ εἰς τὸ διηνεκὲς ἓνα φωτεινὸν σταθμόν, διὰ νὰ κηρύττῃ μεγαλοστόμως τὴν δόξαν καὶ τὴν αἵγλην, ποὺ ἐστεφάνωσαν τὴν πατριδα μας πρὸ 19 ἔτων κατὰ τρόπον τυχόντα παγκοσμίου ἀναγνωρίσεως, ἀλλὰ καὶ κυρώσαντα διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν καὶ τὴν ψυχικὴν ἐνότητα τῆς φυλῆς μας.

Ὁ Ἑλληνισμός, ὅταν κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἐκείνην πρωτῶν ἐπληροφορεῖτο τὴν ἀπαίτησιν τοῦ φασιστοῦ δικτάτορος περὶ ὑποταγῆς μας, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔταλαντεύθη εἰς τὴν ἀπάντησίν του, καίτοι τὰς ἡμέρας ἐκείνας τὸ εὐρωπαϊκὸν κλίμα ἐχαρακτήριζε μία ἀτμόσφαιρα ἄγχους, ἐνώπιον τῆς πρωτοφανοῦς εἰς ὄγκον καὶ ὀργάνωσιν ἰσχύος τοῦ Ἀξονος.

Ὅταν ὁ τότε πρωθυπουργὸς Μεταξᾶς, ἐν ὁμοφωνίᾳ μετὰ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', ἔλεγε τὸ ἱστορικὸν ΟΧΙ, δὲν ἀπήντα οὔτε ὡς ἄτομον, οὔτε κατὰ τρόπον συμπτωματικόν. Ἡ λέξις ἐκείνη ἦτο ἡ ἐνιαία ἀπάντησις ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ θέσις ἔναντι τῶν γεγονότων ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ψυχῆς τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγγώριζον σαφῶς ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ ΟΧΙ ἐκείνο ἐσήμαινεν ἀντιπαράταξιν ἐναντίον κράτους ἐξαπλάσιου εἰς πληθυσμόν, διαθέτοντος πολεμικὸν ἐξοπλισμὸν ἰσχυρότατον, ἐτοιμασθέντα διὰ τῆς ἀκμαζούσης βιομηχανίας του μὲ ὑπομονὴν καὶ μὲ σύστημα. Ἐγγώριζον ἐπίσης τοὺς ἐπεκτατικούς σκο-

* Λόγος πανηγυρικός ἐκφωνηθείς, ἐντολῇ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1959 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ποὺς τοῦ ἐπιτιθεμένου, χρησιμοποιοῦντος, τὸ πρῶτον τώρα, τὴν μέθοδον τοῦ ἀστραπιαίου καὶ ὁλοκληρωτικοῦ πολέμου.

Εἰς μίαν στιγμὴν ἀγωνίας καὶ ἐκφοβισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐπειδὴ εἶχε προηγηθῇ εἰς διάστημα ἐνὸς μόνον ἔτους ἡ κατὰκτησις τῆς Πολωνίας, τῆς Γαλλίας, τοῦ Βελγίου, τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Δανίας, τῆς Νορβηγίας, καὶ ἡ ὑποταγὴ τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἀπέρριψεν ἡ Ἑλλὰς τὴν κλῆσιν πρὸς δουλείαν.

Ἡ ἄρνησις ἐκείνη ἦτο πρᾶξις ἐκπηγάσασα μὲ πλήρη συνέπειαν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν ἦθος.

Ἡθος εἶναι τὸ σύστημα ἀξιῶν, τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ἐσωτερικῶς καὶ πραγματοποιεῖ ἐξωτερικῶς εἴτε ἐν ἄτομον, εἴτε ἐν ἔθνος.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ αἰσθανθῇ τοῦτο καὶ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ἐφ' ἅπαξ, εἴτε τὸ ἄτομον εἴτε τὸ ἔθνος. Ἀπαιτεῖται ἡ εἰς ἀνανεουμένας περιπτώσεις, ὑπὸ ποικίλλοντας ὄρους καὶ μορφὰς ζωῆς, ἐμμονὴ εἰς τὴν αὐτὴν ἀξιολόγησιν. Ἡ κατ' ἐπανάληψιν ὁμοία ἀξιολόγησις καὶ πρᾶξις εἶναι ἡ γεννῶσα τὸ ἦθος. Δι' ὃ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ὀρίζει ὡς ἔθος πολυχρόνιον.

Ὁ ὀρισμὸς ὅμως οὗτος τοῦ ἦθους, ὡς ἐθισμοῦ¹, προκειμένου περὶ ἐθνῶν δὲν ἀποδίδει πλήρως τὸ οὐσιῶδες του. Ἄν εἰς τὴν σύντομον ζωὴν ἐνὸς ἀτόμου διασφαλίζεται μὲ τὴν καθημερινὴν ἐπανάληψιν ἡ ὁμοιομορφία τῶν ἐκδηλώσεων, πραγματοποιμένων ἐν τέλει μὲ εὐκολίαν καὶ ἡλαττωμένην ἐσωτερικὴν προσπάθειαν, προκειμένου περὶ τῶν ἐθνῶν ἐχόντων ζωὴν χιλιετιῶν συμβαίνει κατὰ διάφορον καὶ δυσχερέστερον.

Ἡ ὁμοιομορφία, ἡ τυποποιήσις καὶ ἡ εὐκόλος μετάδοσις ἰσχύει μόνον προκειμένου περὶ ζητημάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ. Προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ ἦθους χρειάζεται ἀπὸ ἐκάστην γενεὰν μία νέα αὐτοκατάφασις, μία νέα αὐτοέξαρσις, ὥστε νὰ φθάσῃ διὰ νέων ἰδικῶν τῆς πράξεων εἰς τὸ αὐτὸ ἠθικὸν ὕψος, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε εἶχεν εὐτυχῆσαι νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔθνος της.

Ἡ ζωὴ ἡ ὁμαδική, ἐπειδὴ ὑφαίνεται ἀπὸ πλῆθος παραγόντων καὶ ἀπὸ αἰτιώδεις σειρὰς ἀπροβλέπτους καὶ ἑτερογενεϊκὰς, ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν τὴν ἀστάθειαν, τὴν διαπράξιν τῆς ἐπιτευχθείσης ἰσορροπίας καὶ τὴν δυνατότητα τῆς πτώσεως. Τὰς ἀνόδους δύνανται νὰ ἀκολουθοῦν περίοδοι παρακμῆς. Ὅταν αἱ τελευταῖαι εἶναι διαρκείας κάπως μακρᾶς, οἱ κρίνοντες τοὺς ὑποστάνας ἐκτάκτους δοκιμασίας λαοὺς ἀποφαίνονται δι' αὐτοὺς, ὅτι ἔχασαν πλέον τὴν οὐσίαν των, τὴν γνησιότητα τῆς ψυχικῆς των ποιότητος, καὶ ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοὺς ἀπέμεινεν.

Ὡς ἦθος ἑλληνικὸν εἶχε προσδιορισθῇ τὸ κλασσικὸν τοῦ 5ου αἰῶνος, μὲ τὴν ὑψηλὴν ἀξιολόγησίν του καὶ μὲ τοὺς ἀπαραμίλλους ἡρωϊσμούς του. Ἡ ὑφὴ του εἶχεν ἀναλυθῇ καὶ περιγραφῇ τόσον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους,

1. Ἀριστοτέλους, Ἠθικὰ Μεγάλαι I, 6.

δσον καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς Δυτικοευρωπαίους Οὐμανιστάς, ὡς μέτρον ἀρετῆς πανανθρώπινον.

Τὸ κλασσικὸν τοῦτο ἦθος ἐπανευροῦτο κατὰ περιόδους ἐμπράκτως ὑπὸ τῆς φυλῆς μας. Ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμὸς τὸ ἐνεφάνιζεν ἐπὶ μίαν πολυαίμακτον χιλιετίαν, μὲ νικηφόρους ἀγῶνας ἀκαταπαύστους. Μὲ αὐτοὺς δὲν ἔσωζε μόνον τὴν ἰδικήν του ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ διησφάλιζεν εἰς τοὺς ἐντὸς τοῦ Δυτικοευρωπαϊκοῦ χώρου ζῶντας λαοὺς διαβίωσιν ἀπερίσπαστον ἀπὸ ἑξ Ἀσίας ἐπιδρομὰς εἰς ἀρχοῦσαν ἑκτασιν χρόνου, ὥστε νὰ δυνηθῶν νὰ παγιώσουν ἕκαστος σταθερὰν τὴν ἐθνικὴν του μορφήν.

Ἀτυχῶς τὸ αἶμα ποὺ ἔχασεν ὁ Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ὑπῆρξε πολὺ, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὀλιγωθῇ ἡ ἱκμὰς ποὺ τοῦ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ σταθῇ κατὰ τὰς ἀδιακόπους θυέλλας. Παρὰ ταῦτα ἡδυνήθη νὰ ἐγερθῇ ἐκ νέου μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις ψυχῆς καὶ μὲ τὰς θυσίας τῆς γενεᾶς τοῦ 21, αἵτινες ὑπῆρξαν κατὰ πάντα ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ κλασσικοῦ ἦθους. Αὐταὶ ἐπανεγένετο τὴν κρηπίδα ἐλευθερίας ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτοτε ἱστάμεθα καὶ συνεχίζομεν τὴν ἱστορικὴν μας ἀποστολήν.

Τὰ γεγονότα ὅμως τοῦ 1940 - 1941 ὄχι μόνον ἐπανακυροῦν τὸ ἑλληνικὸν ἦθος, ἀλλ' ἐμπεριέχουν ἐν νέον στοιχείον, ἄξιον ἐπιμελοῦς ἐξάρσεως. Ἐμφανίζουν τὸν Ἑλληνισμὸν ἐρχόμενον εἰς ἀναμέτρησιν μαχητικὴν πρὸς μεγάλας Δυτικὰς δυνάμεις, καὶ συμμετέχοντα εἰς ἀγῶνας τιτανικοῦς, ποὺ τοῦ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν, νὰ προβάλῃ τὸ ἦθος του εἰς παγκόσμιον κλίμακα καὶ νὰ ἀκουσθῇ ἀνὰ τὰς ἡπείρους, τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς αἰθέρας, ὅτι *Grecia est, Grecia vincit*.

Προκειμένου περὶ τοῦ κλασσικοῦ ἦθους ὁ Πλάτων, βλέπων ἤδη μὲ τὴν προοπτικὴν τοῦ χρόνου, ἀλλὰ καὶ ἀντλῶν ἀπὸ τὴν ζῶσαν εἰσέτι γύρω του παράδοσιν τῆς γενεᾶς τῶν Περσομάχων, διεσάφει τὰ στοιχεῖα τούτου, εἰς πλείονα ἐκ τῶν ἔργων του. Ἰδίᾳ ὅμως εἰς τὸν διάλογον Μενέξεον, τὰ σκιαγραφεῖ δι' ἄδρων γραμμῶν, ἐμφανίζων τὸν Σωκράτην νὰ ὀμιλῇ περὶ τῆς ὑπὲρ πατρίδος ἐν καιρῷ πολέμου ἀριστείας, ὡς ἀποτελούσης τὴν ἀνοτάτην ἀρετήν.

Οἱ Περσομάχοι πατέρες μας, λέγει, δὲν ἦσαν μόνον πατέρες « τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων », ἀλλὰ καὶ « τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡμετέρας »¹, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισαν μὲ τὰ ἑξῆς :

1ον. Μὲ τὸ « ἐλευθέρον καὶ ἀδούλωτον τῆς γνώμης », ὅτε « αἱ γνῶμαι δεδονλωμέναι ἀπάντων ἀνθρώπων ἦσαν »², καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἀνθίστατο εἰς τὴν περσικὴν ἀπαίτησιν περὶ ὑποταγῆς.

2ον. Διότι δὲν ἔμειναν « ἐκπεπληγμένοι »³ πρὸ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ

1. Μενέξενος 240 Ε.

2. Αὐτόθι 240 Α.

3. Ὁμοίως 240 Δ.

ὄγκου τῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν χώρον εἰσβαλούσης στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν.

3ον. Διότι « οὐκ ἠγάπησαν τὴν ἐν τῷ παρόντι σωτηρίαν », ἀλλὰ, « ἐξὸν αὐτοῖς ζῆν μὴ καλῶς, ἡρουντο μᾶλλον τελευτᾶν » ¹, δι' ὃ καὶ « ἐδέξαντο τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων ».

4ον. « Κολασάμενοι τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς Ἀσίας ἐγένοντο ἡγεμόνες καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἄλλοις, οἱ οὐκ ἄμαχος εἶη ἡ Περσῶν δύναμις », καὶ οἱ « πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπέκει » ².

Θεμέλιον τοῦ κλασσικοῦ τούτου ἥθους ὑπῆρξεν ὁ λόγος ὁ ἑλληνικός. Οὗτος, θεωρῶν τὴν πορείαν τῆς ζωῆς ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν γενεῶν, διείδεν, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ δὲν κρατεῖ ἡ τυφλὴ βία, ἀλλ' ἡ Δίκη, ἰσχύουσα ὡς ὀντολογικὴ ἀρχή. Ἡ πίστις αὕτη, παρατιδομένη ἀκαταπαύστως ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ³, οὐδέποτε ἐσβέσθη. Κατ' αὐτὰς τὰς ὥρας τῆς μεγάλης δοκιμασίας ἐκ τῆς εἰσβολῆς ἐκκυκλοφόρει κατὰ τὸν Ἡρόδοτον χρησμός, λέγων :

« Δίκη σβέσει κρατερόν Κόρον, Ὑβρις νίον » ⁴.

Αὐτὸς ὁ Μαραθωνομάχος Αἰσχύλος τὰς ἥτις τοῦ Ξέρξου τὰς ἐθεώρει ὡς « Ὑβρεως ἅποινα καὶ ἀθέων φρονημάτων » ⁵,

διότι

« Ὑβρις ἐξανθοῦσα, ἐκάρπωσε σιάχυν Ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμῶ θέρως » ⁶.

Τὸ ἑλληνικὸν ἦθος τὸ οὕτω περιγραφόμενον ὑπὸ τῶν κλασσικῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν ἐπαναπροβάλλεται εἰς ὅλην τοὴν καθαρότητα καὶ λάμψιν κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1940 - 1941. Τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος προανάκρουσμα εἶχεν ὑπάρξει ὁ τορπιλισμὸς τῆς « Ἑλλης » κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Παναγίας τῆς Τήνου. Τοῦτο ἐθεωρήθη πανελληνίως ὡς ὕβρις πρὸς τὸ Θεῖον, διότι ἡ « Ἑλλη » ἐτέλει ἐκεῖ εἰς τὴν Τήνον ἱερὰν θεωρίαν, καὶ οὐχὶ πολεμικὴν ἀποστολήν.

Τὸ τηλεσίγραφον τῆς 3ης πρωΐνης τῆς 28ης Ὀκτωβρίου δὲν ἐπέτυχεν ἐπίσης νὰ γεννήσῃ τὸ αἶσθημα τῆς καταπλήξεως, ὡς ἐπεδίωκε, μὲ τὴν τριώρον προθεσμίαν ποὺ ἔτασσε.

Δὲν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καταπεπληγμένοι ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐσφυρηλάτησαν τὴν ἐνιαίαν ἀπόφασιν πρὸς ἀντίστασιν, ἐπειδὴ διείδον σαφῶς, ὅτι ὁ ἀρχόμενος ἀγὼν ἦτο ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν.

1. Αὐτόθι 246 D.

2. Ὁμοίως 240 E.

3. Θεογονία 902, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 256.

4. VIII, 77.

5. Πέρσαι 808.

6. Αὐτόθι 821.

Εἰς τὰ σύνορα ὁ αἰφνιδισμὸς τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως, ἀρξαμένης δύο ὥρας πρὸ τῆς ἐκπνοῆς τοῦ τελεσιγράφου, ἀντεμετωπίσθη ἀπὸ τοὺς φρουροὺς τοῦ πατρίου ἐδάφους μὲ γρανιτῶδη ἀκαμψίαν, καίτοι οὗτοι ὑφίσταντο ἐπίθεσιν ἀπὸ τετραπλασίας ἐχθρικὰς δυνάμεις.

Τὸ ἄνισον τῶν δυνάμεων ἦλθε νὰ ἰσοφαρίσῃ καὶ τώρα τὸ ἦθος τὸ ἐλληνικόν. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων ἡρωϊκῶς ἀντιταχθέντων κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν διοικητῆς τμήματος τῆς Πίνδου συνταγματάρχης Λαβάκης ἐκοινοποίει πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας διαταγὴν, παραγγέλλουσαν ἐπὶ λέξει :

« Φανῆτε Ἕλληνες καὶ κρατήσατε γερὰ τὰ ὄπλα, μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σας »¹.

Καὶ πράγματι ἐφάνησαν Ἕλληνες οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγωνισταί, ὅλοι ἀνεξαιρέτως. Καὶ ἀντήχησαν αἱ φάραγγες καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ἡπειρωτικῶν βουνῶν ἀπὸ τοὺς νικητηρίους παιάνας των. Καὶ κατεγράφησαν εἰς τὰς σελίδας ὄχι μόνον τῆς πατρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς διεθνούς ἱστορίας, αἱ νίκαι τῆς Πίνδου καὶ τῆς Μόροβας, τοῦ Ἰβάν καὶ τῆς Κορυτσᾶς, τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τῆς Χειμάρρας, τῆς Κλεισούρας καὶ τῆς Τρεμπεσίνας καὶ αἱ τόσαι ἄλλαι, δι' ὧν ἐστήθησαν ἐκ νέου ἐμφανῆ, βαμμένα μὲ τὸ αἷμα τῶν πολεμιστῶν μας, τὰ προαιώνια ὀρόσημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας.

Εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν ἀέρα, οἱ ἡρωῖσμοι ἦσαν ἐνάμιλλοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μετόπισθεν ὁλος ὁ πληθυσμὸς ἔμεινεν ἀτρόμητος μέχρις ὑπερβολῆς κατὰ τοὺς ἑξ ἄερος βομβαρδισμούς.

Ἡ ἐλληνικὴ νίκη ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Δὲν ἦτο μόνον τὸ στοιχεῖον τοῦ αἰφνιδισμοῦ τοῦ ἐπιτεθέντος, ὅστις εὗρίσκετο εἰς πολεμικὴν κινητοποίησιν προγραμματισμένην, ἐνῶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστράτευσις ἤρχιζε μετὰ τὴν ἐπίθεσιν. Ἦτο ἀκόμη ὁ συντριπτικῶς δυσανάλογος ὄγκος πυρὸς καὶ μέσων πολεμικῶν.

Μόνον ὁ ἐπιτιθέμενος εἶχε πολλαπλᾶς φάλαγγας ἑξ ἑκατοντάδων ἀρμάτων, προχωρούντων δίκην χαλυβδίνου τείχους εἰς μακρὰς σειράς. Ἡ κυριαρχία του ἐπίσης εἰς τὸν ἀέρα ἦτο ἀπόλυτος, καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ μετώπου. Προσέτι ὁ ἐξοπλισμὸς του μὲ μηχανήματα πυρὸς καμπύλης τροχιάς, πρόσφορα δι' ὄρεϊνὸν πόλεμον, ἦτο καταπληκτικός. Τὰ μέσα ἐφοδισμοῦ του τέλος ἦσαν ἀφθονα, διότι εὗρίσκετο πλησίον παρεσκευασμένων βάσεων, ἐνῶ τὰ τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων δυσχερῶς ἔφθανον, λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους.

Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἡ ποσότης ἔπρεπε νὰ ἀναπληρωθῇ διὰ τῆς ποιότητος, ὅχι βεβαίως τῆς ὑλικῆς, ἀλλὰ τῆς ἠθικῆς. Αἱ ἀρματομαχίαι τῶν τεθωρακισμένων ἀπέβησαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Καίτοι ὁ ὅρος δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι οἱ Ἕλληνες μόνον αἰχμαλωτισθέντα ἄρματα ἤρχισαν νὰ ἔχουν.

1. Παράβ. Κοκκίνου Δ., Οἱ Δύο Πόλεμοι 1940-1941, τόμ. 2ος, Ἀθῆναι 1946, σελ. 220.

Ἡ λόγχη ἡ ἑλληνικὴ ἐφορμῶσα μὲ τὴν γνῶριμόν της πολεμικὴν ἰαχὴν ὑπερίσχυσε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιτιθεμένων καὶ τοῦ πλῆθους τῶν μηχανημάτων των. Τὰς ἀπὸ ἀέρος ἐπιδρομὰς, ἐσυνήθισαν οἱ μαχηταὶ τοῦ μετώπου, καὶ τὰς ἀπέκρουεν ἡ σκοπευτικὴ δεινότης καὶ ἡ ψυχραιμία τῶν πυροβολητῶν τοῦ ἀντιαεροπορικοῦ μας. Τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τὰς ἀνεπλήρωνε συχνὰ ἡ προσφορὰ τῶν χωρικῶν, γερόντων γυναικῶν καὶ παιδιῶν τῆς περιοχῆς τῆς μάχης, οἵτινες μετέφερον ἐπὶ τῶν ὤμων πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ, ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε ὁ ἀντίπαλος νὰ ἀναγκασθῇ, νὰ ἀντικαταστήσῃ δύο φορὰς τὸν Στρατηγὸν Διοικητὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ ἀπαλλάξῃ δὲ τῶν καθηκόντων του καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου, ὡς ἀποτυχόντα εἰς τὰ σχέδιά του.

Μετὰ τὴν μακρὰν σειρὰν ἡττῶν του ὁ Μουσολίνι ἤρχισε νὰ πιέζεται ἀπὸ τὸν σύμμαχόν του Χίτλερ, ὅπως ἐκκαθαρίσῃ *τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν*. Ἀναγκάζεται τότε νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐτοιμάσῃ, ὁ ἴδιος προσωπικῶς, τὴν μεγάλην ἐαρινὴν ἐπίθεσιν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1941.

Ἐπὶ 17 ἡμέρας ἀλλεπάλληλα τὰ κύματα τῶν ἐπιτιθεμένων ἐθραύοντο καὶ τώρα πρὸ τῆς ἀντιστάσεως τῶν πολεμιστῶν μας, ἀλυσίστου καὶ ἐνιαίως ἀπὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ὁπλίτου. Ὅλων τὸ σύνθημα ἦτο :

« Δὲν θὰ περάσουν ».

Καὶ δὲν ἐπέρασαν.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιθέσεως ἐκείνης, εἶχε γενικωτέρας ἐπιπτώσεις, ψυχολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς, οὐχὶ μόνον τοπικὰς εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα. Ἡνάγκασε τὸν Ἄξονα νὰ τροποποιήσῃ γενικώτερα πολεμικά του σχέδια, ὅπως ἀπεκαλύφθη βραδύτερον κατὰ τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης. Ὁ Χίτλερ ἀποφασίζει πλέον νὰ ἔλθῃ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς βοήθειαν τοῦ συμμάχου του, προσθέτων τὸ βάρος τῶν ἰδικῶν του στρατιῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν πρωτὰν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941 εἰς τὸν διαδεχθέντα τὸν Μεταξᾶν, λόγφ θανάτου, Πρωθυπουργὸν Κορυζῆν ἐπεδόθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ διακοίνωσις λέγουσα :

« Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ράιχ ἔδωκε διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματά της, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, καὶ ἀπαιτεῖ, ὅπως μὴ τοὺς προβληθῇ ἀντίστασις ».

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπήντησε μὲ ἓν νέον ΟΧΙ.

« Ὁ Ἑλληνικὸς στρατιός, εἶπε, θὰ ὑπεραμυνθῇ τοῦ πατρίου ἐδάφους ».

Καὶ διὰ τὸ δεύτερον τοῦτο ΟΧΙ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον ἦτο ὁμόγνωνμον. Παρὰ τὴν προσθήκην εἰς τὴν πλάστιγγα τοῦ γερμανικοῦ κολοσσοῦ ἡ ἀντίστασις ἐσυνεχίσθη ἐξ ἴσου γενναίως. Εἰς τὰς προηγηθείσας νίκας τῆς Βορείου Ἡπείρου προσετέθησαν τώρα οἱ ἡρωῖσμοι εἰς τὰ Μακεδονικὰ καὶ Θρακικὰ

δουρά, εἰς τὸ Λίσσε καὶ τὸ Περιθῶρι, εἰς τὴν Οὐσίτα καὶ τὸ Ἰοτίμπεϊ, εἰς τὸ Κέλ Καγιὰ καὶ τοὺς Παλιουριῶνες, εἰς τὴν Μαλιάγκαν καὶ τὸν Ἐχῖνον. Ὁ ἐπίλογος ἐγράφη μὲ τὴν μεγαλειώδη ἀντίστασιν τῆς Κρήτης.

Ἡ φιλοσοφικὴ θεώρησις συμβάντων ἱστορικῶν ἐξερχομένων τοῦ κοινοῦ μέτρου διερευνᾷ τοὺς παράγοντας τοὺς προσδιοριστικούς τῆς πορείας τῶν συμβάντων. Ὡς τοιοῦτοι παράγοντες μνημονεύονται ἡ φυλὴ καὶ ὁ λαὸς μὲ τὰς ιδιότητάς του, ἡ τύχη καὶ τὰ ἀπρόβλεπτα περιστατικά, οἱ ἡγέται οἱ ἀναφανέντες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν κρίσεων γεγονότων. Ἀναφέρονται προσέτι ὑπὸ μὲν τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου τὰ ὕλικά μέσα τὰ εἰς τὴν διάθεσιν ἐκάστου λαοῦ εὐρισκόμενα, ἐνῶ ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἱστορικοῦ ἰδεαλισμοῦ τονίζονται τὰ *ιδανικά*, ἅτινα ἐμψυχώνουν τοὺς ἀγωνιζομένους κατὰ τὰς συγκρούσεις.

Ἐν προκειμένῳ δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι *φορεῖς τῆς ἱστορίας εἶναι οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐχὶ τὰ πράγματα*. Ἐν ἔθνος ἔχον σαφεῖ αὐτοσυνείδησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν κρίσιμον ὥραν ἀντλεῖ ἀπὸ μίαν πηγὴν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον παραμένει κεκρυμμένον διὰ τοὺς πολλούς, κατὰ μίαν προσφυᾶ παρατήρησιν τοῦ φιλοσόφου Ἐγέλου. Ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν του πνεῦμα καὶ γεννᾷ ἱστορικὰς καταστάσεις.

Ἡ ἐποχὴ μας ὅμως ἐναβρύνεται νὰ πιστεύῃ, ὅτι τὰ πάντα δέον νὰ ἐρευνῶνται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ Θετικισμοῦ καὶ τοῦ Ρεαλισμοῦ, μακρὰν ἰδεαλιστικῶν ἐκζητήσεων. Διὰ τοῦτο ὡς μέτρον ἐκτιμήσεως καὶ κρίσεως προβάλλει τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἐκ τῶν ἐκάστοτε συμβαινόντων. Ὑποστηρίζεται δηλαδή, ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἀξιολογοῦνται αἱ πράξεις αἱ ἱστορικαί, ἀναλόγως τῶν συνεπειῶν των.

Καὶ ἐὰν θελήσωμεν, νὰ κρίνωμεν κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τὴν ἀντίστασιν τοῦ 1940, διαπιστώνομεν τὰ ἑξῆς :

Οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀνίσου ἐκείνου ἀγῶνος δὲν ἔωσαν μόνον τὴν τιμὴν των. Συνέβαλον ἐνεργῶς εἰς τὴν ματαίωσιν γενικωτέρων σκοπῶν, ὁ ἐκ τῶν ὁποίων κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο θανάσιμος. Εἰς τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Νέα τάξις πραγμάτων* σχέδια τοῦ Ἀξονος περὶ Εὐρώπης περιλαμβάνετο ἡ κατάργησις τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ ἀποκρήρυξις τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ὡς χρεωκοπημένης.

Τὸ ἑλληνικὸν ἦθος ἀπέβη δύναμις βαρύνασα εἰς τὴν πλάστιγγα τοῦ ὅλου πολέμου. Αἱ ἐπὶ ἐξάμηνον ἐπιτυχίαι του ἀπέστρεψαν τὴν Γιουγκοσλαβίαν ἐκ τοῦ Ἀξονος, ἐνεθάρρουν τὰ κατ' αὐτοῦ ἀγωνιζόμενα στρατεύματα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μέσην Ἀνατολήν, ἐπεβράδυναν μετακινήσεις στρατιῶν εἰς νέα μέτωπα, ἐθέρμαναν τὴν ψυχὴν ὅλων τῶν κατακτηθέντων λαῶν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης καὶ ἐτόνωσαν τὴν διάθεσιν πρὸς ἀντίστασιν τῶν ἐλευθέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Δι' ὅλων τούτων συνέβαλεν, ὥστε νὰ σημειωθῇ καμπὴ ἀποφασιστικὴ τοῦ ὅλου πολέμου.

Αἱ θυσαίαι τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπῆρξαν μάταιαι. Ἐν τέλει ἡ Δίκη ἐτέλεσε τὸ προαιώνιον λειτουργημά της, « τοῦ κολαστοῦ τῶν ὑπερκόμπων καὶ ἀδίκων φρονημάτων »¹.

Ἐορτάζοντες σήμερον τὴν ἐπέτειον τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀγῶνος ὡς σκοπὸν ἐτάξαμεν, νὰ σκιαγραφήσωμεν τὸ ἦθος τῆς γενεᾶς τοῦ 1940.

Τὸν ἔπαινόν της δὲν συνθέτουν λόγοι. Τὸν συνθέτουν ὅσα ἐκείνη ἔπραξε λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα. Τὰ ἔργα της ὁμιλοῦν εὐγλωττότερον, ἀπὸ τὰ ρητορικὰ τεχνήματα. Ὑπῆρξε μία μεγάλη γενεὰ ἡ γενεὰ τοῦ 1940, ὑπέροχος πρόμαχος καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους.

Ἴσως κατὰ τὸν σημερινὸν ἑορτασμὸν νὰ γεννηθῇ τὸ ἐρώτημα, μήπως αἱ τεχνικαὶ ἐξελίξεις, αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, προσδιώρισαν τελειωτικῶς τὴν δυνατότητα ἀντιστάσεως, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, τῶν μικρῶν ἐθνῶν. Μήπως ἐπομένως τὰ τελεσθέντα τότε εἶναι ἀνεπανάληπτα ἐξ ἐπόψεως ἀποτελεσμάτων.

Παρόμοιαι σκέψεις ὅμως ἀνέκυπτον καὶ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ λήξαντος κολοσσιαίου ἀγῶνος, ὅτε ὁ χημικὸς πόλεμος ἐθεωρεῖτο, ὅτι καθιστᾷ ἀχρηστον πλέον τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν τὰς σκέψεις ἐκείνας ὄχι μόνον ἐσφαλμένας, ἀλλὰ καὶ ὀλεθρίας δι' ἐκείνους ποὺ ἐπανεπαύθησαν μὲ αὐτὰς ἀβασανίστως.

Ὅπως τότε, οὕτω καὶ σήμερον πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ ψυχικὴ δύναμις τῶν τέκνων ἑνὸς λαοῦ εἶναι ἡ διασφαλίζουσα τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὴν ἀκμήν του. Ὁ ψυχικὸς ἐξοπλισμὸς θὰ ἔχῃ πάντοτε τὸ προβάδισμα ἔναντι τοῦ τεχνικοῦ. Ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις θὰ χαλαρώσῃ τὴν φροντίδα πρὸς τοῦτο, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ περιπέσῃ εἰς νάρκην ἐθνικὴν, καὶ νὰ διατρέξῃ τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων.

Ἀκριβῶς εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ψυχικοῦ ἐξοπλισμοῦ συμβάλλουν τὰ μεγάλα παραδείγματα καὶ ἔνδοξα συμβάντα, ἰδίᾳ τὰ προσφατώτερα καὶ ἐγγύτερα.

Εἰς τὴν ἐθνικὴν μνήμην θὰ διατηρῇται ἱερὰ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου. Τὸ ἔθνος θὰ συναγείρεται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν, διὰ νὰ κύπτῃ εὐλαβῶς πρὸ τῶν ἡρώων, ποὺ ἔδωσαν τὸ αἷμα των, ἔδωσαν τὴν νεότητά των, ἔδωσαν τὴν ζωὴν των διὰ τὸ μεγαλεῖον του.

Πᾶς Ἕλλην ἀπανταχοῦ γῆς θὰ γιγαντώνῃ τὴν αὐτοπεποίθησίν του μελετῶν τὸ ὑπέροχον αὐτὸ ἔπος, καὶ θὰ μανθάνῃ, πῶς νὰ ζῇ ἑλληνοπρεπῶς.

Εἵχομεν τὴν χαρὰν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν, νὰ ἴδωμεν τοὺς ἀδελφοὺς μας Κυπρίους νὰ ἐπιβεβαιοῦν τοῦτο ἐπὶ μίαν τετραετίαν κατὰ τρόπον ἀπαράμιλλον.

Ἡ ἀνερχομένη σήμερον γενεά, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' αὐτήν, θὰ φρονηματίζονται ἀδιαλείπτως, γινόμενοι μαθηταὶ τῆς γενεᾶς τοῦ 1940. Θὰ διδάσκονται ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἐκείνης, πῶς νὰ ἀναρριπίζουν ἀκαταπαύστως τὴν φλόγα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, καὶ νὰ ἐνσαρκώνουν κατὰ τρόπον ἀνώτατον τὸ αἰώνιον Ἑλληνικὸν ἦθος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗΣ